

КООПЕРАТИВІЗАЦІЯ ТЕРИТОРІЙ ЯК МЕХАНІЗМ ЇХ ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНОГО РОЗВИТКУ

AREAS COOPERATIVISATION AS A MECHANISM OF THEIR INNOVATION AND INVESTMENT DEVELOPMENT

УДК 338.631

Плотнікова М.Ф.

к.е.н., доцент кафедри інноваційного підприємництва та інвестиційної діяльності Житомирський національний агроекологічний університет

Булуй О.Г.

к.е.н., завідувач кафедри інноваційного підприємництва та інвестиційної діяльності Житомирський національний агроекологічний університет

У статті досліджено сучасний стан розвитку сільських територій та перспективи його становлення в умовах рецесії економічної системи України. Окреслено риси розвитку суспільних систем та їх основні ознаки. Розкрито сутність кооперативізації сільських територій. Проілюстровано наслідки її впровадження як механізм забезпечення сільського розвитку. Представлено модель розвитку сільських територій в умовах поширення обслуговуючої кооперації та діяльності споживчих спілок.

Ключові слова: сільські території, кооперативізація, сільський розвиток, управління сільським розвитком, інвестиції, інновації.

В статье исследовано современное состояние развития сельских территорий и перспективы его становления в условиях рецессии экономической системы Украины. Очерчены черты развития общественных систем и их основные признаки. Раскрыта сущность кооперативизации сельских территорий. Проиллюстрированы последствия ее внедрения как механизма обеспечения сельского развития. Представлена

модель развития сельских территорий в условиях распространения обслуживающей кооперации и деятельности потребительских союзов.

Ключевые слова: сельские территории, кооперативизация, сельское развитие, управление сельским развитием, инвестиции, инновации.

The article describes research of a current state of development of rural areas and prospects of its stabilization in a recession economic system of Ukraine. It also represents features of the development of social systems and their main features. The fact that the essence of cooperatives in rural areas will emerge in the future. It shows that the effects of the implementation of service cooperation and consumer communities as a mechanism to ensure rural development is promising. It gives a detailed analysis of the model of development of rural territories based on kin estates and kin settlements.

Key words: rural territories, cooperativization, rural development, management of rural development, investment, innovation.

Постановка проблеми. Соціально-економічна та екологічна раціональність розвитку сільських територій зумовлена поширенням об'єднуючих взаємодій між суб'єктами суспільних відносин. Антонімічність сучасного стану відносин між суб'єктами господарювання, державою, населенням та світовою спільнотою обумовила наявність асиметрій та диспропорцій розвитку як окремих структур, так і їх об'єднань. Необхідність подолання виявлених недоліків, потреба формування простору, що сприяє підвищенню енергопотенціалу всіх учасників із метою забезпечення їх прогресу, стали причинами появи низки заходів об'єднуючого характеру як на рівні держави, окремих адміністративно-територіальних утворень, так і індивідів та їх груп.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Напрями виходу із ситуації, що склалася в селах, вирішення проблем депресивності територій знаходять своє відображення у низці нормативно-правових актів, прийнятих на вищому рівні в країні (закони України «Про особисте сільське господарство», «Про фермерське господарство», «Програма розвитку сільського господарства до 2020 р.» та ін.). Питання розвитку сільських територій є наразі одним із широко досліджуваних як вітчизняною, так і зарубіжною економічною школою. Зокрема, проблемам активізації і гармонізації суспільно-економічних стосунків, організації, інвестиційній і інноваційній діяльності з метою розвитку сільських територій присвячені чисельні праці як

вітчизняних, так і зарубіжних дослідників. Такими є результати досліджень Н. Зіновчук, П. Саблука, О. Скидана. Аспекти регіонального розвитку територій, можливості використання європейського і світового досвіду в діяльності національних і наднаціональних формувань описані В. Геєцем, Т. Зінчук. Теоретичні, методологічні і практичні аспекти розвитку, а також перспективи оптимізації національної аграрної політики знаходяться в центрі уваги В. Юрчишина, О. Бородіної, В. Збарського І. Прокопи, Л. Шепотька. Питання ресурсного забезпечення, обумовленого обмеженнями в їх кількості з позицій залучення до виробничого процесу, є темою досліджень Л. Давиденко. Становлення галузевих формувань, зокрема кооперативів, є в системі інтересів В. Зіновчука, М. Маліка та ін. Водночас наявність асиметрій і диспропорцій у сільському розвитку вимагають подальших економічних, політичних, соціальних і екологічних перетворень як у світовій економічній системі, так і в Україні зокрема.

Постановка завдання. Метою дослідження є узагальнення перспективних напрямів розвитку сільських територій в умовах рецесії економічної системи України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Досягнення цілей розвитку населення на сільських територіях можливе завдяки впровадженню механізму активізації процесів удосконалення взаємодії концептуальної форми їх існування. Одним із підходів, що забезпечує спрямованість розви-

тку, концептуальністю для якого виступають точки біфуркації (ситуаційні чинники в межах системи досягнення єдиної мети) і вектор конкретизації цілей та завдань, є у сфері виробництва – обслуговуюча кооперація (як інтегратор, координатор та каталізатор процесів) та споживача кооперація (споживчі спілки як базові інструменти гармонізації потреб та механізмів їх задоволення за принципом розумної достатності). Базовим критерієм досягнення встановлених цілей та завдань є зростання потужності та потенціалу системи за якісної зміни всіх її компонентів у результаті трансформативних змін (розвитку). Відправним остовом таких змін є цілевстановлення на основі побудови мислеформи (гешталту – образу), що визначає потенціал енергоякісної прогресії кожної структури з відокремленим якісним складом на матричній основі. Запровадження діяльності кооперативів є прообразом енергетичної накачки (концентратора енергії в одиниці об'єму на кожній стадії розвитку). Власне, розвитком вбачатимемо приміст потенціалу системи, розширення базису та практики реалізації [1].

Як цілісна форма будь-який кооператив, що складається з одухотворених елементів, за своєю природою є вічною еволюційною системою, яка спроможна регенерувати, самовідновлюватися та розвиватися. Подальша його модернізація становить основу для нескінченного прогресу через пізнання сутнісно-інформаційних об'ємів, обліково-творчу діяльність та практичну впровадженість формацій. Водночас законодавча побудова та становлення будь-якої форми визначає встановлені закономірності отримання знань та досвіду, що міститься в заданому об'ємі, враховуючи його рівень та особливості побудови. Наявність напрямів вибору визначає вектор спрямованості дій щодо досягнення цілей розвитку. Останні усвідомлюються всіма учасниками суспільних процесів залежно від рівня розвитку та індивідуальності (все, що прогресує, володіє автентичністю). Участь у різних процесах формоутворення (механістичний рух, хіміко-біологічні реакції, процеси об'єднання та вдосконалення тощо) забезпечує динамічність процесів у макросистемах. При цьому головними каталізаторами всіх дій виступають час, здатність до творчості в умовах самоконтролю та відповідальності за себе та навколишній простір з його учасниками.

Основними системними ознаками кооперативу як суспільно-економічного утворення є таке: створення цілеспрямованого центротворюючого всепроникаючого простору-каталізатора (поля) діяльності; простір виступає концентратом та генератором внутрісистемної енергії, яка вивільняється за екзогенних реакцій під час впорядкованої взаємодії та цілеспрямованого руху суб'єктів – учасників кооперативу та інших

учасників суспільних відносин (плановий характер взаємодії та її спрямованість можуть бути як свідомими, так і несвідомими); об'єктом взаємодії є як окремі учасники, так і процеси (їх сукупність), з якими вони мають справу – кластерні утворення відповідно до їх констеляції; цілеспрямований центротворюючий простір кооперативу має векторний анізотропний характер, що визначає його автентичність та унікальність, характеризується власною специфічністю та переліком виконувати функцій для системи даного виду; простір є безперервним, спадковим, подільним та енергоінформаційним середовищем існування (преформацією) структур-учасниць; простір, який створює навколо себе кооператив, має відчутну дію і виходить за межі самого кооперативу. Існування такого енергоінформаційного поля уможливорює існування синтезованого процесу надсуб'єктних взаємодій як векторної структури. Практична реалізація цілей та завдань кооперативу відбувається на основі еліпсоїдальної анізотропії та гіперболічного градієнту дії простору під час безперервного руху та зміни останнього, що визначає напрям та інтенсивність розвитку системи в короткостроковому проміжку часу. Формуючись із «тонкої структури», поле кооперативу є матеріальним за своєю природою і свідчить про можливості виявлення його природи та використання внутрішнього потенціалу. Експериментальним підтвердженням його існування є наявність синергетичного ефекту діяльності («електронно-електрична мережа» міжсуб'єктних взаємодій) суб'єктів учасників кооперативу внаслідок їх гештальтного впливу та синтелектичного прояву нерівноважних внутрісистемних кастеляцій. Останні є формою та універсальним принципом прояву простору (поля) кооперативу.

Прикладом нестандартного підходу до вирішення питань розвитку сільських територій, у тому числі у питаннях деградації ґрунтів, є становлення та розвиток родових помість та поселень, які є у сфері уваги міністерств з 2008 р., Кабінету Міністрів України з 2009 р. (у 2014 р. дано доручення щодо вивчення та внесення пропозиції в напрямі розвитку цього питання десяти міністерствам). Базовим підходом у реалізації цієї ідеї є свідоме ставлення до Землі завдяки реалізації якісного нового підходу до життєдіяльності та господарювання за одночасного підвищення ефективності використання наявних природних та людських ресурсів (їх якісному розвитку та примноженню потенціалу). Найбільш повно впровадження концепції «Родове помістя» знайшло в Житомирській області, де системно на всіх рівнях проводиться планомірна робота щодо науково-дослідного вивчення та інформаційно-практичного поширення практики діяльності родових поселень. Так, за ініціативою обласної ради спільно проведено

три круглі столи у 2013 р. та 2014 р., де прийнято рішення донести концепцію «Родове помістя» до відома державних органів і громадських організацій області на території районів та сільських і селищних рад. У 2015–2016 рр. проведено 11 круглих столів у районах, містах та сільських радах області за участю депутатів, державних службовців, науковців, практиків та членів громадських організацій. Участь в обговореннях брали представники відділів освіти та пенітенціарної служби. ОДА та обласною радою ініційовано розгляд цього питання на колегіях, де присутні керівники районних адміністрацій та районних рад. Уявлення про єдність, позитивні наслідки та перспективність цього процесу дають такі факти, що реалізація концепції «Родове помістя»: 1) не вимагає бюджетного фінансування; 2) за даними Міністерства екології та природних ресурсів України, на відновлення родючості ґрунтів за перші п'ять років витрати становлять 20 тис. грн. бюджетних коштів у розрахунку на 1 га; 3) за даними розрахунків Міністерства аграрної політики та продовольства України та НААНУ, мешканці родового помістя за 10 років інвестують 300 тис. грн. у розрахунку на 1 га; 4) у середньому одне родове помістя може виробити сільськогосподарської продукції на суму 20 тис. грн. на рік. Середній населений пункт площею 250 га може дати понад 300 тис. грн., або понад 75 млн. грн. за 10 років. Використання ґрунтів без обертання пласта відновлює водноповітряний баланс та гумусний шар на 3%. Цей показник є вищим в разі використання сидератів та мульчування, що є системною практикою поселенців [2; 3].

Найбільш розповсюдженими видами діяльності в родових поселеннях є: природничі види діяльності (вироснування фруктів, овочів, ягід, горіхів, зелені, зернових культур, грибів, лікарських рослин, чаїв, природних заміювачів цукру, мікроводоростей, квітів, декоративних рослин, ефіроолійних, вироснування рослин для виробництва тканин; виробництво біогумусу, компостів, ґрунтових сумішей; тепличне господарство; плодорозплідники; насінництво; збирання лісових плодів, заготівля та вироснування лісу; розведення свійських та диких тварин, отримання від них молока, яєць, вовни, меду, боротьба зі шкідниками та хворобами, рибицтво, розведення елітних порід тварин; збір мінералів, лікарських глин; заготівля чистої води з природних джерел); переробка, консервація та збереження продуктів харчування (сушіння, консервація та заморожування плодово-ягідної, овочевої продукції та грибів; виготовлення соків та напоїв; печення та хлібопечення; сироваріння; виробництво молочних продуктів, натуральних цукерок, печива, макаронних виробів, бджолопродукції, сухих сніданків, горіхових, плодовоовочевих сумішей, лікарських та чайних зборів,

продукції з пророщеного насіння, напівфабрикатів; організація закладів харчування); діяльність у сфері інформаційних та наукомістких технологіях (розробка програмного забезпечення; художні та дизайнерські роботи за допомогою ПК; створення навчальних курсів, відеокліпів, музикальних творів; переклад текстів; створення електронних версій музеїв, бібліотек, кіноклубів; розробка архітектурних, дизайнерських проектів машин, меблів, одягу тощо; фрилансинг та інші форми віддаленої роботи через Інтернет; розробка та просування сайтів; 3D-моделювання; створення та обробка

аудіо-, відео-, фото- та інших продуктів; управління Інтернет-магазинами; нанотехнології тощо); наукова діяльність (у тому числі щодо екологічної проблематики, безвідходної життєдіяльності, використання відновлюваних джерел енергії, охорони та примноження здоров'я); мистецтво; народні ремесла; видавнича діяльність; медицина (фітотерапія, апітерапія, біоенергетика, йогівські практики, натуропатія, валеологія, організація здорового способу життя та відпочинку, лікувальна гімнастика та масаж; лікувальні грязі, лазні, води, глини; закалювання та моржування; відновлення функцій організму, зокрема зору, травлення, руху, усунування психологічних травм тощо); спорт; освіта (природодоцільні практики, біоадекватні методики освіти та виховання – ноосферна освіта), будівництво, малі види виробництв (зокрема, на основі обслуговуючої та споживчої кооперації); туризм (зелений, сільський, оздоровчий, спортивний, просвітницький, романтичний, сімейний, дитячий); транспорт тощо, які наразі активно розвиваються.

Таким чином, ця ідея економить бюджетні кошти на відновлення землі та залучає приватні інвестиції, що не вимагають повернення. Екологічно чиста продукція, вироснена в родових поселеннях, є основою здоров'я нації. Планомірне відродження мережі населених пунктів на сільських територіях відбувається за рахунок екологічно свідомих та відповідальних мешканців міст, упровадження органічного виробництва та пермакультурного дизайну, безвідходної життєдіяльності (у тому числі впровадженні відновлюваних джерел енергії), ноосферної освіти (біоадекватні методи в освіті та вихованні як напрям цілісного свідомого сприйняття світу), активізації природодоцільної діяльності, підтримка та примноження біологічного різноманіття, створення біосферних заповідників та рекреаційних заказників, у тому числі через організацію системи закладів зеленого та сільського туризму, відновлення ґрунтового покриву та запобігання водній і вітровій ерозії, формування засад енергобезпеки завдяки висаджуванню неплодових дерев (30–50% території, для порівняння нормативний рівень лісистості для України – 20%, рекомендована – 22%, тоді як на практиці – у середньому 15,6% і має тенденцію до

зниження; до XVIII ст. середній рівень лісистості України становив 40% [4, с. 49–52]).

Іншим перспективним напрямом діяльності родових поселень є вирощування елітного насіння спільно з науково-дослідними та навчальними установами. Така практика застосовується щодо вирощування насіння зернових та зернобобових культур. Зокрема, вирощування елітного насіння сої поселенцями Київської області спільно з науковцями-аграріями ННЦ «Інститут землеробства НААН» у 2015 р. дало змогу підвищити ефективність господарської діяльності та вміст фосфору й азоту в ґрунтах, структурувати та підвищити їх родючість. Вирощування зникаючих та лікарських видів рослин, популяризація ягідників: чорниці, брусниці, голубики тощо – перспективний напрям для експортної діяльності, особливо щодо виробництва органічної продукції. Практика заготівлі сировини для фіточаїв, поширення ремесел та промислів сприяють самозайнятості мешканців сільських територій, вирішенню питань продовольчої та економічної безпеки.

Іншим перспективним напрямом зайнятості поселенців є висаджування енергетичної верби та мескантусу, що окрім природозахисної відновлюваної по відношенню до ґрунтів функції вирішують питання енергобезпеки та енергоефективності територій, надаючи 10–20 т/га біомаси [5]. А такі види рослин, що підтримують родючість ґрунту, як амарант, козлятник, гірчиця, рижий посівний, пальчасте сорго, активно культивуються поселенцями. Використання побічної продукції дає змогу отримати вищу продуктивність за рахунок використання біомаси як елементу живлення.

Скорочення чисельності населених пунктів становить 17 од./рік, наразі близько 600 населених пунктів налічують від 1 до 10 садиб, в яких живуть люди. Імітаційне моделювання розвитку сільських поселень, яких у 2015 р. в Україні налічувалося близько 100, має стійку тенденцію до зростання щорічно (2001 р. в Україні було два поселення, 2008 р. – 10) [6; 7]. Ініційоване урядом об'єднання територіальних громад у межах районів та подальше вирішення ними земельних та бюджетних питань розвитку територій виступає об'єднуючим чинником щодо всіх суб'єктів, які діють в її межах. Логічним продовженням державних ініціатив є кооперативізація життєдіяльності

та господарювання на сільських територіях. Ключовим питанням при цьому є енергоінформаційне накопичення системою потужності, яке спроможне чинити опір небажаним змінам та сприяти розвитку, зберігаючи та примножуючи якісні складники, водночас трансформуючись у своїй ритмодинаміці й взаємопроникненні в більшу систему (виявляючи дифузю з нею).

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, під розвитком розуміємо приріст енергопотенціалу й потужності системи в її кількісних і якісних характеристиках реалізації цього потенціалу. Щодо розвитку території, то він проявляється в підвищенні екзогенних та ендегенних реакцій впливу, що каталізують й примножують планомірні незворотні процеси формування та функціонування енергоінформаційних впливів, які визначають підвищення стійкості як системи в цілому, так і окремих її компонентів за одночасного цілеспрямованого впорядкованого структурування навколишнього середовища та зростання кількості та якості її елементів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Weiss P.A. Principles of Development // Henry Holt and Company. – 1939.
3. Plotnikova, M. 2015. Conceptual Basis for Ukrainian Rural Development / M. Plotnikova // Regional Formation and Development Studies. – №3. – P. 134–144.
3. Plotnikova, M. 2014. Innovative character of rural territories social potential realization / M. Plotnikova // Management Theory And Studies For Rural Business And Infrastructure Development. – № 36. – P. 956–958.
4. Ткач В.П. Ліси та лісистість в Україні: сучасний стан і перспективи розвитку / В.П. Ткач // Український географічний журнал. – 2012. – № 2. – С. 49–55.
5. Энергетическая верба – экологически чистое биотопливо XX века // Новини агротехніки. – 2012. – № 2. – С. 26–28.
6. Економічний розвиток України: інституціональне та ресурсне забезпечення : [монографія] / О.М. Климов, А.І. Даниленко, В.М. Трегочук [та ін.]. – К. : Об'єднаний ін-т економіки НАН України, 2005. – 540 с.
7. Кількість адміністративно-територіальних одиниць в Україні на 1 січня 2015 року / Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://ukrstat.org/uk/operativ/operativ2015/ds/ator/ator2015_u.htm.